

Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності / О. В. Пожидаєва //Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. – 2012. – №1(17). – Сер. Педагогічні науки. – С. 22–25.

УДК 159.9018:37.013.42

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пожидаєва О. В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та практичної психології
Академія праці і соціальних відносин

В статті здійснено аналіз наукових підходів щодо визначення сутності консультування в соціально-педагогічній діяльності. За класифікаційними ознаками систематизовано види соціально-педагогічного консультування.

Ключові слова: консультування, консультування в соціально-педагогічній діяльності, взаємодія, консультант, клієнт, соціальна послуга, види соціально-педагогічного консультування.

Пожидаєва О. В. СУТЬ И ВИДЫ КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Академія праці і соціальних відносин ФПУ. Україна

В статье произведено анализ научных подходов относительно определения сути консультирования в социально-педагогической деятельности. По классификационным признакам систематизировано виды социально-педагогического консультирования.

Ключевые слова: консультирование, консультирование в социально-педагогической деятельности, взаимодействие, консультант, клиент, социальная услуга, виды социально-педагогического консультирования.

POZHIDAIEVA O. V. ESSENCE AND TYPES OF CONSULTING IN SOCIAL-PEDAGOGICAL ACTIVITY / Academy of Labour and Social Relations Ukraine.

The article analyzes the scientific approaches to determining the nature of consulting in the system of social-pedagogical activity. The kinds of social-pedagogical activity have been systematized by classification features.

Key words: consultative activity, consulting in social-pedagogical activity, interaction, consultant, client, social service, the kinds of social-pedagogical consulting.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку сучасного українського суспільства обумовив низку проблем у соціальних відносинах, зміну стереотипів життєдіяльності, невизначеність перспектив, зниження загальнокультурного рівня підростаючого покоління, дефіцит сприятливого

соціального середовища для виховання дітей та молоді. Розв'язання зазначених проблем потребують системного втручання в ці процеси соціальних педагогів, професійна діяльність яких реалізується у сфері допомоги людям. Соціально-педагогічна діяльність орієнтована на створення сприятливих умов соціалізації, сприяння всебічному розвитку особистості та задоволення її соціокультурних потреб, а також на допомогу особистості у вирішенні життєвих проблем та відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності. Одним з провідних видів професійної діяльності соціального педагога є консультування.

Метою статті є аналіз наукових підходів щодо визначення сутності консультування в соціально-педагогічній діяльності та класифікації його видів. Задля досягнення мети були поставлені завдання: розкрити сутність консультативної діяльності соціального педагога; систематизувати види соціально-педагогічного консультування за класифікаційними ознаками.

Дослідження консультування як виду професійної діяльності соціального педагога вимагає звернення до науково-теоретичних джерел тих галузей знань, де це поняття отримало достатнє наукове обґрунтування.

Консультування як процес є предметом дослідження різних галузей наук і сфер людської діяльності: медичної (А. Айви, Б. Ворник, М. Бурно, Б. Карвасарський, О. Карагодіна, В. Макаров В. Менделевич та ін.), психологічної – Г. Абрамова, С. Васьківська, С. Гледдинг, П. Горностаї, А. Єлизаров, Р. Кочюнас, О. Красилю О. Лютова-Робертс, В. Меновщиков Р. Мей, Р. Немов, В. Уоллес, А. Чернявська, та ін., соціально-педагогічної (Л. Завацька, А. Капська, Г. Раковська, В. Сорочинська, Т. Шишковець та ін), соціальної роботи – І. Грига, М Гуліна, В. Лютий, Т. Семигіна.

Історія становлення консультативної практики починається значно раніше від того часу, коли вона виокремилася в самостійну галузь діяльності. Цей період не входить у галузь наукового знання, але діапазон засобів впливу і здійснення допомоги у практиці повсякденного життя був досить широким і різноманітним. Консультантами-проповідниками називались – лікарі, вихователі, знахарі, що займались пошуком життєвої мудрості, інтерпретацією настроїв і почуттів, релігійними сповідями тощо.

На сьогодні поняття “консультування” не має єдиного трактування. Це пов'язано здебільшого з широким використанням термінів “консультація” і консультування” в різних галузях і сферах людської діяльності. До перших галузей, за якими було офіційно закріплено право займатись консультативною практикою належить психотерапія та психологія. Виникнення перших психотерапевтичних і психологічних шкіл обумовило автономізацію психотерапії. Психотерапію (як частину психіатрії) розглядають як систему лікувальних впливів на психіку і через психіку на організм людини; це специфічна ефективна форма впливу на психіку людини з метою забезпечення і збереження її здоров'я.

З. Фрейд намагався обґрунтувати той факт, що “причини деяких хвороб взагалі лежать за межами медицини і не можуть бути подолані з суто

медичних позицій: це неусвідомлені комплекси, що набуті з дитинства, забуті конфлікти...” [9]. І, як наслідок, поступово склались два напрями в психотерапії: медичний – клінічно-орієнтований, психологічний – особистісно-орієнтований (або немедична терапія).

У межах нашого дослідження ми розглядатимемо сутність консультування як виду професійної діяльності соціального педагога в рамках професійно-орієнтованого підходу.

Професійно-орієнтований підхід до тлумачення “консультування” пропонує С. Гледдінг, що розглядає консультування як професію, що має справу з проблемами людини і її можливостями, що призвана ефективно впливати на особистість [1].

Слово “консультування” походить від лат. *consultare*, що означає радитись, піклуватися. В українській мові це слово означає порада, роз’яснення спеціаліста з будь-якого питання, бесіда з метою розширення і поглиблення знань.

На підставі аналізу наукових джерел встановлено, що консультування у соціально-педагогічній діяльності науковці визначають по різному. Так, зокрема, Є. Холостова консультування в соціальній сфері визначає як кваліфіковану пораду, допомогу особам, що мають певні проблеми, спрямовану на відновлення і оптимізацію їх соціальних функцій з метою сприяння соціалізації особистості, вироблення соціальних норм спілкування [10].

Консультування в соціально-педагогічній діяльності А. Капська визначає як вид соціальної послуги клієнту. Консультативні послуги, на її думку, мають сприяти поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі [7].

Т. Алексеєнко вважає, що консультування – це “процес взаємодії між двома або кількома людьми, в ході якої певні знання консультанта використовуються для надання допомоги тим, хто отримує консультацію”. Специфіка соціально-педагогічного консультування полягає в тому, що “консультант намагається поліпшити життєву ситуацію іншого, не керуючи ним і його потенційними діями і вчинками, а показуючи їх можливі наслідки, допомагаючи клієнту зробити самостійний правильний висновок на основі чітко усвідомлених причинно-наслідкових зв’язків” [8, с. 231].

Соціально-педагогічне консультування, на думку Т. Шишковець, – це кваліфікована допомога клієнтам, що відчувають труднощі в повсякденному житті, спрямована на оптимізацію соціальних зв’язків у вирішенні особистісних проблем клієнта [11].

Л. Завацька “консультування” у соціально-педагогічній діяльності визначає як “технологію надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування” [2, с. 61].

Узагальнення визначень консультування в соціально-педагогічній діяльності дозволило нам встановити, що його розглядають як: різновид

соціальної послуги; кваліфіковану пораду; технологію надання соціальної допомоги; окремий вид соціально-педагогічної діяльності; напрям соціальної допомоги; процес і засіб втручання спрямований на допомогу клієнту у вирішенні проблем пов'язаних з соціалізацією, оптимізацією соціальних функцій, соціальним вихованням, виробленням соціальних норм життєдіяльності і спілкування. Зважаючи на те, що більшість дослідників визначають консультативну діяльність саме через призму діяльнісного аспекту, ми в межах нашого дослідження будемо вважати консультативну діяльність одним із видів професійної діяльності фахівця соціальної педагогіки, що є різновидом соціальних послуг.

Розгляд консультативної діяльності як одного з видів професійної діяльності соціального педагога потребував деталізації сутності та особливостей діяльності консультанта як суб'єкта професійної взаємодії з клієнтом-об'єктом.

Консультант – це фахівець (компетентна особа), який здійснює консультативну діяльність з метою інформування, допомоги та підтримки у знаходженні шляхів вирішення проблемних ситуацій клієнта.

Клієнт, у практиці соціально-педагогічної діяльності, це особа, яка звернулась з проханням про допомогу до відповідної соціальної служби чи спеціаліста і користується їх послугами. У консультуванні клієнт виступає користувачем послуг та суб'єктом подолання власних проблем.

Консультативний процес обумовлений взаємодією консультанта і клієнта, що передбачає певний зміст. Взаємодія є процесом безпосереднього чи опосередкованого впливу різних об'єктів (суб'єктів) один на одного, взаємозалежний обмін діями, що характеризується взаємообумовленістю, причинно-наслідковим взаємозв'язком.

Таким чином, консультування в соціально-педагогічній діяльності є процесом взаємодії соціального педагога і клієнта, що спрямований на допомогу у вирішенні різного типу проблем клієнта, зумовлює використання його особистісних і соціальних ресурсів та передбачає встановлення запиту, з'ясування причин виникнення проблеми, оптимізацію можливостей клієнта в пошуку шляхів її вирішення.

Соціальний педагог, що здійснює консультування клієнтів повинен володіти теоретичними знаннями щодо технології консультування; знати специфіку роботи з різними категоріями клієнтів; уміти моделювати консультативний діалог відповідно до потреб і очікувань клієнта; вміти слухати, пояснювати, визначати пріоритетне в соціальній проблемі; аналізувати і узагальнювати, переконувати, стимулювати клієнта до комунікативної активності; регулювати динаміку консультативного діалогу; вміти швидко знаходити ефективний шлях вирішення проблеми клієнта.

Для того, щоб ефективно здійснювати консультативну взаємодію соціальний педагог має володіти такими особистісними якостями, як: емпатія, повага до клієнта, доброзичливість, відкритість, емоційна стабільність, інтегративність мислення, педагогічний такт, конкретність, чіткість, рефлексія. Однією з вимог до особистісних якостей консультанта

Р. Мей зазначає “особисту привабливість”, яку визначає як “зворотній бік зацікавленості в людях і задоволення від спілкування з ними” [3]. Це положення підтверджується думками науковців, зокрема Л. Завацькою, А. Капською, Є. Холостовою.

На наступному етапі теоретично-методичного аналізу ми вважали за доцільне визначити види консультативної діяльності соціального педагога та їх особливості.

Заслуговує особливої уваги науковий підхід Н. Нікітіної і М. Глухової, щодо класифікації видів консультативної допомоги. Так, зокрема, за об’єктом консультування дослідниці визначають індивідуальне, групове, сімейне; за віковими показниками (консультування дітей і дорослих); за критерієм контакту з клієнтом (очне, заочне); за змістом запиту клієнта (сімейне, інтимно-особистісне, психологічне, юридичне, медичне, ділове, соціально-педагогічне). Крім того, предметом соціально-педагогічного консультування визначено: вирішення проблем шкільної дезадаптації; діагностика і корекція відхилень у поведінці; сприяння у працевлаштуванні, оформленні пільг, субсидій, матеріальної допомоги; сприяння у наркологічній допомозі дітям, підліткам, молоді, членам їх сім’ї [4].

В. Сорочинська у професійній діяльності соціального педагога визначає такі види консультування, як: інтимно-особистісне (взаємини з близькими, особистісні проблеми, статеві тощо); сімейне (з проблем сімейного неблагополуччя); психолого-педагогічне (з проблем навчання і виховання дітей, взаємостосунків з учителями, професійного вибору); ділове (з питань професійного становлення, взаємин у трудовому колективі). На її думку, кожний вид консультування передбачає визначення конкретних завдань, зокрема: уточнення проблеми клієнта, інформування клієнта про реальний ступінь її серйозності, вивчення особистості клієнта з метою з’ясування його можливостей самостійного подолання проблеми, вироблення стратегічної лінії подальших дій клієнта, психопрофілактика, запобігання можливих подальших життєвих ускладнень аналогічного типу [6].

Функціональний підхід до класифікації видів соціально-педагогічного консультування пропонує Л. Завацька. Дослідниця визначає такі групи консультування: інформаційне (інформування об’єктів соціально-педагогічної допомоги про шляхи і засоби вирішення проблем), психотерапевтичне (використання психотерапевтичних засобів з метою допомоги клієнту у вирішенні соціальних проблем), педагогічне (форма виховного впливу соціального педагога у роботі з дітьми та молоддю), організаційне (визначення і прийняття організаційних рішень і координація зусиль суб’єктів соціально-виховної діяльності, а також об’єктів соціально-педагогічної допомоги) [2].

Г. Раковська пропонує класифікацію видів соціально-педагогічної консультативної допомоги визначаючи такі, як: соціально-інформаційна (спрямована на забезпечення клієнтів інформацією з питань соціального захисту, допомоги і підтримки, а також діяльності соціально-педагогічних служб і спектру їх послуг); соціально-правова (направлена на дотримання

прав людини, сприяння в реалізації правових гарантій, соціальне виховання дітей; з житлово-побутових, сімейно-шлюбних та інших питань); соціально-реабілітаційна (передбачає надання реабілітаційних послуг у закладах з відновлення психологічного, морального фізичного здоров'я); соціально-психологічна (спрямована на відтворення сприятливого мікроклімату в сім'ї і мікросоціумі, усунення негативних впливів і труднощів взаємостосунків з оточуючими, сприяння особистісному і професійному самовизначенню); соціально-педагогічна (спрямована на створення необхідних умов для реалізації прав батьків на виховання дітей, усунення педагогічних помилок і конфліктних ситуацій у взаємостосунках, забезпечення виховання дітей у сім'ях груп ризику) [5].

На основі узагальнення класифікацій видів та напрямів консультативної діяльності соціального педагога ми здійснили спробу визначити власний підхід до класифікаційних ознак та видів соціально-педагогічного консультування, а саме:

- за кількістю клієнтів консультування: індивідуальне, групове;
- за тривалістю: короткотермінове (одноразове), довготермінове (проводиться протягом кількох зустрічей), оперативне (швидко скоординоване);
- за видами контакту: очне (безпосередній контакт), заочне чи дистанційне (телефонне консультування, переписка);
- за місцем проведення (кабінетне, вуличне);
- за джерелом передачі інформації (вербальне і невербальне (інформаційні стенди));
- за віком клієнтів: консультування дітей, підлітків, молоді, людей похилого віку;
- за змістом проблеми: інтимно-особистісне, соціально-правове, психолого-педагогічне;
- за функціями: інформаційне, підтримуюче, посередницьке, організаційне.

Крім того, здійснений нами аналіз сутності та класифікації видів консультативної діяльності соціального педагога дозволив визначити ще одну класифікаційну ознаку, а саме – заклад, в якому відбувається консультування. Встановлено, що консультативна діяльність соціального педагога реалізується в закладах освіти, громадських організаціях, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціалізованих центрах (реабілітаційних центрах, центрах зайнятості, соціальних гуртожитках, кризових центрах тощо). Соціально-педагогічне консультування містить елементи інших напрямів консультативної діяльності, зокрема, юридичного, психологічного та соціального менеджменту.

Отже, на основі аналізу наукових підходів щодо визначення сутності “консультування”, його специфіки в соціально-педагогічній діяльності можна визначити “консультативну діяльність соціального педагога” як організований процес комунікативної взаємодії суб'єктів консультування, під час якого соціальний педагог здійснює інформування, психолого-педагогічну

підтримку для задоволення запиту чи вирішення проблеми клієнта. Консультування у діяльності соціального педагога може бути засобом втручання в життя клієнта, що орієнтований на стимулювання його до саморозвитку, змін у поведінці та способах життєдіяльності.

Крім того, важливо зазначити, що в якій би формі не здійснювалось консультування в соціально-педагогічній діяльності, йому притаманна одна загальна характеристика – спрямованість на індивіда, допомога у вирішенні особистісних проблем, подолання кризових станів, переадресація до установ, де зможуть надати кваліфіковану допомогу, орієнтація у змісті та формах надання соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глэддинг С. Психологическое консультирование / Сэмюэль Глэддинг ; гл. ред. Е Строганова. – 4–е изд. – СПб. : Питер, 2002. – С. 18.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Завацька Л. М. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2008. – 240 с.
3. Мей Р. Искусство психологического консультирования. Как давать и обретать духовное здоровье / Ролло Мэй ; пер. с англ. М. Будыниной, Г. Примочкиной. – М. : Апрель Пресс : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 172.
4. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособ. для студ. пед. училищ и колледжей, обучающихся по специальности “соц. педагогика” / [Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова]. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – С. 79.
5. Раковская Г. Н. Социально-педагогические условия развития доверительного взаимодействия субъектов консультирования: дис ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Раковская Галина Николаевна. – Оренбург, 2000. – С. 13.
6. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Сорочинська В. Є. – К. : Кондор, 2005. – С. 111.
7. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – 4–е вид. випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – С. 427.
8. Соціальна педагогіка : словник довідник / [Т. Ф. Алексеєнко, Ю. М. Жданович, І. Д. Зверєва та ін.] ; за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.
9. Фрейд З. Психология и защитные механизмы / Фрейд З. – М. : Педагогика. Пресс, 1993. – 125 с.
10. Холостова Е. И. Социальная работа : [учеб. пособ.] / Евдокия Ивановна Холостова. – [2–е изд.]. – М. : Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2005. – С. 489.
11. Шишковец Т. А. Справочник социального педагога / Татьяна Анатольевна Шишковец. – М. : ВАКО, 2005. – С. 89.